

MANZUM ATASÖZÜ KAVRAMI ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER*

Arş. Gör. Dr. Sinan GÖNEN
Selçuk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
sqonen@selcuk.edu.tr

Özet

Anonim halk edebiyatı türleri içerisinde yer alan, kalıplaşmış ifadelerden biri de atasözleridir. Atasözleri bilimsel bir incelemeye tabi tutulduğunda manzum ve mensur olarak ikiye ayrıldığı görülecektir. Bu makalede; manzum atasözü terimi etraflıca değerlendirilerek, manzum atasözlerinin şekil ve kavram özellikleri belirtilecek ve bir tanımına ulaşılabacaktır.

Anahtar Kelimeler: Şiir, nesir, atasözü.

THE CONCEPT OF PROVERBS IN VERSE FORM OVER EVALUATION

Abstract

One of the cliché expressions included in the anonymous folk literature is proverbs. When proverbs are put to a scientific examination, it will be seen that they divide into two types, namely prose and verse. In this study, the concept of proverb in verse form will be evaluated in detail, their formal and conceptual properties will be stated and a definition will be arrived at.

Key Words: Poetry, prose, proverb

* Bu makale, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde hazırlanan *Batı Türklerinin Manzum Atasözleri Üzerine Bir Araştırma* adlı doktora tezinin bir bölümünün özetidir (2006).

1. Manzum Atasözünün Tanımı

Bugüne kadar manzum atasözü teriminin içi tam anlamıyla doldurulmamış, değişik adlar verilmiş ve tanımı da yapılamamıştır. Burada atasözlerimizin genel bir tanımını vererek, bu tanımdan yola çıkıp manzum atasözü teriminin tanımına ulaşacağız.

Atasözlerini; tarihî kökleri çok eskilere kadar dayanan, deneyim, gözlem ve tecrübelerle yoğrulan, ilk şekillerinin çoğunluğu genellikle manzum olan kalıplaşmış sözlerdir diye tanımlayabiliriz. Manzum atasözünü ise şöyle tanımlayabiliriz:

Yukarıdaki genel tanım burada da geçerli olmak üzere, manzum atasözü; ahenk unsurlarından kafiye, redif, ölçü ve durağa sahip, birden fazla mısradan kurulu, akıllarda daha kolay yer eden atasözüdür. Ahenk unsurlarından herhangi birinin ya da ikisinin eksik olduğu manzum atasözlerimizin var olduğunu da belirtmeliyiz.

2. Manzum Atasözlerinin Şekil ve Kavram Özellikleri

a. Şekil Özellikleri

1. Atasözleri kalıplaşmış sözler olmakla birlikte, ilk oluşumları genellikle manzum şekilde olmuştur. Atasözlerinin kalıplaşmasına en büyük katkıyı manzum mahiyette olmaları sağlamış, böylece akılda kalması kolaylaşmıştır. Bu durumun dışında da olan atasözlerinin olacağı da unutulmamalıdır.

2. Sözel kültür ürünlerinden atasözleri, kalıplaşmış olmalarının yanında, yaşayan bir canlı olan dilin, tarih içerisindeki gelişiminden etkilenmiş, farklı yüzyıllarda farklı kelimelerle ifade edilmiştir. Dolayısıyla kalıplaşmış olma özellikleri bünyelerindeki kelimelerin dilde yaşama süreleriyle sınırlı kalmıştır. Sonuç olarak, bir atasözü aynı anlamı, farkı yüzyıllarda farklı kelimelerle kalıplaşmış olarak karşılayabilmiştir.

3. Manzum atasözlerinin bazılarının mısraları bugün unutulmuş ya da kullanımdan düşmeye başlamıştır:

*Damlaya damlaya göl olur,
Damlacıktan sel olur.* (Yorgancıoğlu, 1980: 142)

Bugün daha çok, "Damlaya damlaya göl olur." şeklinde kullandığımız atasözümüz aslında manzum bir atasözümüzdür. Ama ikinci mısranın kullanılmaması onun tek cümleden ibretmiş gibi algılanmasına sebep olmaktadır.

*Eden bulur,
İnleyen ölür.* (Aksoy, 1988: 257)

Yine yukarıdaki atasözümüzün "İnleyen ölür." mısrası bugün çoğumuz tarafından kullanılmamakta, hatta bu atasözümüzün o mısrasının olup olmadığı bilinmemektedir.

4. Manzum atasözlerimiz, iki mısradan oluşabileceği gibi altı mısradan da oluşabilmektedir.

*Bir dost,
Bir post. (BAAD. II, 1996: 30)*

*Kebab tuzlu gerek, tuzsuz gerekmez,
Gözel yüzlü gerek, yüzsüz gerekmez,
Ulular uslu gerek, ussuz gerekmez,
Sular buzlu gerek, buzsuz gerekmez,
Gözel benlü gerek, bensiz gerekmez,
Yigit donlu gerek, donsuz gerekmez. (Bayat, 1992: 75)*

5. Manzum atasözlerimiz hece ölçüsünün birli kalıbıyla söylenebildiği gibi, 16'lı hece ölçüsüyle de söylenebilmektedir. Ayrıca, aruz ölçüsüne uyan manzum atasözlerimiz de vardır.

*Yüz,
Düz. (Güngör-Argunşah: 2002: 144)*

*Boyuna düşmeyen kaftan eskir sürünü sürünü,
Yerine düşmeyen gelin ağlar yerini yerini. (BAAD. II, 1996: 31)*

*Ârif isen bir gül yeter kakmaya,
Nâdân isen gir bahçeye yıkmaya. (Ergun-Uğur, 2002: 286)*
Müstefilün/müstefilün/fâilün

*Baş kesilir, börk içinde,
Kol kırılır, yen içinde. (Aksoy, 1988: 183)*
Müfteilün / müfteilün

6. Manzum atasözleri mısra yapısına göre incelendiğinde; beyitlerin yanında, üç, dört, beş ve altı mısradan oluştuğu da görülmüştür. Ayrıca, manzum atasözleri kafiye şemasına, yapısına ve durağa sahiptirler.

b. Kavram Özellikleri

Aşağıda maddeler hâlinde yer alacak olan atasözlerimizin kavram özellikleri; sadece manzum atasözlerimiz için geçerli olmayıp, bütün atasözlerimiz için de geçerlidir:

1. Atasözlerimiz, atalarımızın uzun gözlem ve tecrübeleri sonucu oluşmuştur.
2. Günün şartlarına göre, insan hayatını ilgilendiren bütün konular atasözlerimizde karşımıza çıkmaktadır.
3. Atasözlerimiz birkaç kelime ile çok şey ifade ederler.
4. Atasözlerimiz insanlara yol gösterirken, yasaklamalarda da bulunur.
5. Atasözlerimizin genel amacı, en ideal hayat tarzının yakalanması için insanlara hizmet etmektir.
6. Anlam olarak birbiriyle çelişen ya da karşıt görüş bildiren atasözlerimiz de vardır.
7. Atasözleri olduğu dönemin kültürel ve sosyal hayat tarzıyla yoğrulmuştur. Bu sebeple, bazı manzum atasözlerinin bugün için anlam alanı daralmıştır.

3. Manzum Atasözü Teriminin Anlam Alanı

İlk defa Orhun Abideleri'nde karşımıza çıkan atasözlerimiz üzerinde, 1950'li yıllara gelinceye kadar derleme ve metin yayınından öteye bir çalışma yapılamamıştır. Özellikle 1950'li yıllardan sonra atasözlerimiz konuları açısından değerlendirilmeye tabi tutulmuş, şekil yönü üzerinde ise pek fazla durulmamıştır. Bunun yanında az da olsa, atasözlerinin şekil yönüne temas ederken, atasözlerinin mensur ve manzum olarak ikiye ayrıldığını da belirten araştırmacılar olmuştur.

Ayrıca manzum atasözlerimiz ile ilgili adlandırma problemi de bu arada ortaya çıkmıştır. Bu problemi ilk olarak Ağâh Sırrı Levend'in "Türk Edebiyatında Manzum Atasözleri ve Deyimler" adlı makalesini incelediğimizde görürüz. Orada manzum atasözü terimi, birkaç mesneviden alınan örnek beyitlerde yer alan atasözleri için kullanılmıştır (Levend, 1961: 137-146). Yine divan edebiyatı ile ilgili çalışmalar yapan bir başka araştırmamız Süreyya Beyzadeoğlu ise bir bildirisinde manzum atasözü terimini divan edebiyatı türleri içerisinde yer alan atasözleri için kullanılmıştır (Beyzadeoğlu, 2004: 431-445). Son yıllarda Nurettin Albayrak'ın yayınlamış olduğu *Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü* (İstanbul 2004)'ne bakıldığında da manzum atasözü, içinde atasözü barındıran divan edebiyatı türleriyle açıklanmıştır. Araştırmacılarımızdan Abdülkadir Güler'in "Halk Edebiyatımızda Manzum Atasözleri" adlı makalesine baktığımızda ise manzum atasözü terimi söyleyeni unutulmuş dörtlüklerde yer alan atasözleri için kullanıldığı görülecektir (Güler, 1984: 8-10).

Yukarıdaki görüşleri genel olarak değerlendirdiğimizde manzum atasözü, edebiyatımızın diğer türleri içerisinde kullanılan ve bu kullanım özgürlüğü manzumeyi yazan yazara ait olan atasözleri için kullanılmıştır. Oysaki manzum atasözü anonim olmakla birlikte hiçbir edebî türün içerisinde yer almayıp müstakil varolan sözlerdir. Manzum atasözü terimi başından sonuna kalıplaşmış atasözlerimiz için kullanılmalıdır.

Manzum atasözlerimizi değerlendiren bazı araştırmacılarımız da manzum atasözü kavramını değişik adlarla tanımlama yoluna gitmişlerdir.

Bu araştırmacılarımızdan olan ve Türk atasözleri üzerinde çok fazla emek harcayanların başında gelen Ömer Asım Aksoy, manzum atasözlerini *Beyit* başlığı altında değerlendirmiştir (Aksoy, 1988: 22). Bir diğer araştırmacımız Doğan Kaya, *Anonim Halk Şiiri* adlı eserinde manzum atasözlerimizi ölçülü sözlerle birlikte değerlendirerek *düzgü* adını vermiştir (Kaya, 1999). Yine bir diğer araştırmacımız Nail Tan ise *Folklorumuzda Ölçülü Sözler* adlı eserinde ölçülü sözler arasında manzum atasözlerimize de yer vermiştir (Tan, 1986: 12). Ölçülü sözler üzerine çalışan Ali Haydar Bayat da manzum atasözlerinin üç mısradan kurulu olanlarını ölçülü sözlerle birlikte değerlendirmiştir (Bayat 1991: 103-175).

Bugüne kadar manzum atasözü terimi, farklı edebî türlerin içerisinde yer alan atasözleri için kullanıldığı gibi manzum atasözleri farklı adlarla da adlandırılmaya çalışılmıştır. Bütün bu farklı değerlendirmeler bize, manzum atasözleri üzerinde bilimsel bir çalışma yapıp manzum atasözlerinin bilimsel bir disipline oturtulamadığını göstermektedir.

4. Manzum Atasözleri Üzerine Çeşitli Görüşler

Atasözlerimiz ile ilgili yayınlar incelendiğinde atasözlerimizin ilk olarak içerik yönünün ele alındığı görülecektir. Atasözlerimizin şekil yönüne ise araştırmacılarımız pek fazla temas etmemişlerdir.

Atasözlerimizin manzum ve mensur olarak ikiye ayrıldığını ve Türk şiirinin ilk şekilleri arasında atasözlerinin de olduğunu ilk belirten isim Reşit Rahmeti Arat olmuştur.

Reşit Rahmeti Arat *Eski Türk Şiiri* adlı eserinde manzum atasözlerinin ayrı bir tür oluşuyla ilgili olarak şu değerlendirmeleri yapmıştır:

“Türk nazımının inkişaf merhâleleri bahis mevzuu olurken, bir nevi manzûm birlikler şeklinde tavsif edilebilecek ata-sözleri ile mânanın sırlı te’sirini artırmak üzere, bâzı vesileler ile muayyen hitâp tarzında kullanılan ‘bağlı’ tâbir veya cümleler göz önünde tutulmalıdır.

...Türk nazımının en eski şekillerinden biri olan bu ata-sözlerinin tarihî inkişaf devirleri ve yayılış sâhaları içinde meydana gelen kalıpları ile ifâde ve âhenk bakımından mukayeseli bir araştırmaya tâbi tutmak, şüphesiz, bir çok husûsların aydınlatılmasına yardım edecektir.

...Türk rûhuna ve bu rûhun yoğurduğu dilin yapısına uygun olan bu tarz, taklid edilmeğe, inkişaf ettirilmeğe ve bu esas üzerinde yeni-yeni tecrübelerle cidden değer bir kıymettir. Dikkatli kullanılan yahut, başka bir tâbirle, tam ifâdesini bulan ata-sözlerinde, âhenk, baş ve son kafiye, vezin v.b. gibi şiirde aranılan bütün esas unsurlar mevcuttur.” (Arat, 1991: 271).

Atasözlerimizin manzum yönüne temas eden Dehri Dilçin ise *Edebiyatımızda Atasözleri* adlı eserinde, *Dîvânü Lûgati't- Türk'teki* manzum atasözlerinden örnekler vermiş ve devamında günümüzden de örnekler vererek manzum atasözlerini açıklamaya çalışmıştır. Dilçin'in şu tespitleri dikkate değerdir:

"Atasözlerimiz, millî edebiyatımızın öz anası sayılabilir. Bu sözlerden bazıları nazımdan ziyade nesre daha yakın iseler de birçoklarının da vezne uygun geldikleri görülmektedir. Binaenaleyh bu gibi sözlerin, ilk söylenişte atalarımızın ağızından vezinli ve kafiyeli olarak çıkmış olduklarını kabul etmek lâzım gelir. Bunların ekserisi beyit halindedir; müstakil bir mısra şeklinde olanları da çoktur. Bu çeşit atasözlerinden birkaçı:

*Tezek karda yatmas,
Edgü isiz katmas. (D.L.T.)
(Tezek kar altında uzun zaman kalmaz, iyi ile kötü birbirine karışmaz.)*

*Deli kız evde kalmaz
Delik taş yerde kalmaz." (Dilçin, 2000: XIX-XX).*

Manzum atasözlerimiz ile ilgili olarak *Halk Edebiyatı Araştırmaları II* adlı eserinde bir değerlendirme yapan Şükrü Elçin şu görüşlerine yer verir:

"Belli bir dil, kültür, mantık, tecrübe, zevk ve muhâkeme seviyesinde meydana gelen bu edebiyat mahsullerinin ilk örnekleri umumiyetle manzumdur. Türk düşüncesinde aynı cümle veya mısradaki kelime tekrarlarından gelen tenâzur, mânâ aykırılıklarından doğan tezâd ve umumî ses unsurlarını teşkil eden vezin ve kafiye, bu manzumeleri ve geleneğini zamanımıza kadar getirmiştir. Mensur atalar sözü, nazmın parçalanmasından, onu teşkil eden unsurların düşmesinden, unutulmasından meydana gelebileceği gibi müstakil bir hüviyetle de dilde asil şeklini almış olabilir." (Elçin, 1988: 339).

Manzum atasözlerimiz ile ilgili Vagif Veliyev *Azerbaycan Folkloru* (Bakû 1985) adlı eserinde atasözlerinin manzum yönüne şöyle temas eder:

"Azerbaycan atalar sözünün bir hissesi menzumdur. Menzum atalar sözü ve meseller daha tesirli ve yadda galandır. Diğer terefdan tez ezberlenir, uzun iller hafizelerden silinmir:

*Yemeyin dadı duzda,
Dünyanın dadı gözde." (Veliyev, 1985: 246)*

Atasözlerimiz üzerinde ayrıntılı çalışan isimlerden olan Aydın Oy, *Tarih Boyunca Türk Atasözleri* adlı eserinde atasözlerimizin manzum yönüyle ilgili olarak şunları söyler:

"Türk halkı konuşma sırasında âhengi sever. Hem kulağa hoş gelsin diye, hem de uzun yıllar boyu unutulmasın diye Türk halk zevki, atasözlerine de manzum özellikler kazandırmıştır.

...Atasözlerinde, en az üç heceliden başlayıp on üç ve daha çok heceli olanlarına kadar çok çeşitli hece ölçüsü görülür." (Oy, 1972: 53-55)

Türk atasözü çalışmalarına *Türk Atalar Sözü Hazinesi* adlı kitabıyla katkıda bulunan İ. Hilmi Soykut, atasözlerimizin manzum yönüyle ilgili olarak şu tespitleri yapmıştır:

"1. Bazı atasözleri, hafızaya yardımcı olarak (iç kafiyeli) söylenmiştir; hatta gerekirse bunu beyit hâline getirmek de mümkündür.

Eski dost düşman olmaz, it derisi post olmaz.

2. Açıkça bir kafiye bulunmadığı hâlde atalar sözü ahenkli hatta aynı ölçüde iki ifadenin birleşmesi suretiyle kurulmuştur.

Bir gözümü ağlatır, bir gözümü güldürür.

Borcun iyisi vermek, derdin iyisi ölmek." (Soykut, 1974: 49-50)

Türk atasözleri ile şiir kavramını bir bildirisinde birlikte değerlendiren Vecdi Yarman da, atasözlerimizin manzum yönüne dikkat çekerek manzum atasözlerinde yer alan hece ölçüsü üzerinde durmuş ve örneklendirerek değerlendirmiştir (Yarman, 1976: 177-183).

III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi'nde sunduğu bildirisinde atasözlerimizi bütün yönleriyle değerlendirmeye çalışan H. Fethi Gözler, atasözlerinin ölçü ve kafiye çeşitlerini örneklendirerek, atasözlerini biçim açısından mısra ve beyit olmak üzere ikiye ayırmıştır. Beyit şeklinde verdiği bir manzum atasözü;

Gülme komşuna,

Gelir başına. (Gözler, 1982: 190)

Manzum atasözlerimizi şekil açısından "Atasözlerimizin Şiir Yapısı" adlı makalesiyle bilimsel bir değerlendirmeye tabi tutan Yurdanur Sakaoğlu ise bir çok manzum atasözünü incelemiş ve manzum atasözlerimizin mısra yapısı, hece ölçüsü, cümle yapısı, durak ve kafiye çeşitleri üzerinde değerlendirmelerde bulunmuştur (Sakaoğlu, 1983).

Balıkesir'den derlediği atasözleri üzerinde, atasözlerimizin manzum yönüyle ilgili olarak bir değerlendirmede bulunan Ali Duymaz şu tespitleri yapmıştır:

"Atasözlerini biçim açısından inceleyenler ilk olarak nazım unsurları üzerinde durmuşlar, hatta atasözlerinin ilk şekillerinin nazım olduğu fikrini savunmuşlardır. Sözlü edebiyatın yapısı ve sosyal hayatın gereği bu fikirde doğruluk payı muhakkak vardır. Çünkü sözlü edebiyatın kalıcılığını sağlayan özellik, ahenk unsurlarıdır. Bugün yazının geliştiği, eğitimin sözlü ve geleneksel değil, yazılı, görsel ve örgütlü olarak yapıldığı toplum yapımızda dahi atasözlerindeki nazım

unsurları varlığını sürdürmektedir. Ölçü, kafiye, nazım birimi, aliterasyon ve seci gibi nazma mahsus özellikler atasözlerinde bütün canlılığıyla yaşamaktadır.” (Duymaz, 1999: 341).

Manzum atasözlerimizle ilgili Ziyat Akkoyunlu Irak Türk kültürü içerisinde atasözlerinin ve özellikle manzum atasözlerinin yerini şöyle değerlendirmiştir:

“Atasözleri için ‘Eskiler Sözü’ tabirini kullanan Irak Türkleri, mensur atasözlerini manzum hale getirme temayülü gösterirler. Bize göre bu temayül bütün Türk atasözlerinde görülen ortak bir özelliktir. Zira manzum olarak söylenen sözler daha tesirli ve daha akılda kalıcıdır. Bu itibarla, bir milletin kültürüne ait zevk, tecrübe, mantık ve muhakemenin birleştiği mahsullerin ilk örneklerinin manzum olduğu kanaatimiz esas alınacak olursa atasözlerinin, eski şiir parçalarının muhakeme gücü en kuvvetli mısralarının kalıntıları olduğu düşünülebilir. Bu hadiseye Irak Türklerinin diğer bir edebi hazinesi olan hoyrat dörtlükleri arasında yer alan atasözleri örnek teşkil eder. Ancak tabii ki bu örneklerdeki atasözlerinin halkın bir tercihi neticesiyle mısra ilave edilmek suretiyle şiir parçaları haline gelebileceği ihtimali de göz ardı edilmemelidir.” (Akkoyunlu, 2002: 630).

Kıbrıs Türk Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü adlı eserinin girişinde Mustafa Gökçeoğlu atasözlerimizin manzum yönüyle ilgili olarak şu değerlendirmelerde bulunur:

“Atasözlerimizle deyimlerimizin ölçülü, uyaklı olanları da vardır. Bunlar çoğu kez iki yargılıdır. Her yargı da ayrı dize biçimindedir.

“Sakla samanı, gelir zamanı; sattım samanı, yaptım bu hanı.

Sakla samanı	5
Gelir zamanı	5
Sattım samanı	5
Yaptım bu hanı.	5

...

Uyaklı olmalarına karşın ölçüsüz olanlar da vardır.

*Necla dokur, Mübecel diker,
Hep işler elden geçer.*” (Gökçeoğlu, 1997: 22-24)

Mehmet Nuri Gönüllü de, Alanya'dan derlediği manzum mahiyetteki atasözlerine *ölçülü ve kafiyeli atasözler* adını vererek, beyit şeklinde olanları *ikili*, üç mısradan oluşanları *üçlü atasözleri* başlıkları altında değerlendirmiştir. (Gönüllü, 1997: 12-16)

Yukarıdaki görüşlerden de anlaşılacağı üzere Türk şiirinin ilk şekillerine uygun olmak kaydıyla atasözlerimizin de ilk şekilleri genellikle manzum olma temayülü göstermiştir. Bugün artık atasözlerimizin şekil yönüyle manzum ve mensur olarak ikiye ayrıldığını, ayrıca manzum atasözlerimizin manzum olma şartları adını

verdiğimiz ahenk unsurlarını başlı başına bünyelerinde taşıdıklarını ve hiçbir türün içerisinde yer almayıp başlı başına manzum atasözü adıyla bir tür oluşturduklarını rahatça dile getirmemiz gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- AKKOYUNLU, Ziyat (2002), "Irak Türk Edebiyatı", *Türkler*, C. 20, Ankara, 625-632.
- AKSOY, Ömer Asım (1988), *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I-II*, İstanbul.
- ALBAYRAK, Nurettin (2004), *Ansiklopedik Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, İstanbul.
- ARAT, Reşid Rahmeti (1991), *Eski Türk Şiiri*, Ankara.
- BAYAT, Ali Haydar (1991), "Folklorumuzda Üçlü Ölçülü Sözler (Üçlemeler)", *Türk Dünyası Araştırmaları*, 70, Şubat, 103-175.
- BAYAT, Ali Haydar (1992), *Oğuzname (Emsal-i Mehmedalî) XVI. Yüzyılda Yazılmış Türk Atasözleri Kitabı*, İstanbul.
- BEYZADEOĞLU, Süreyya (2004), "Osmanlı Dönemi Atasözleri ve Deyimlerinden Manzum Örneklî 20 Atasözü ve Deyimin Yorumu", *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri I, 20-26 Eylül 2004*, Ankara, 431-445.
- Bölge Ağızlarında Atasözleri ve Deyimler II* (1996) (BAAD. II), Ankara.
- DİLÇİN, Dehri (2000), *Edebiyatımızda Atasözleri*, Ankara.
- DUYMAZ, Ali (1999), "Balıkesir'den Derlenen Atasözleri Üzerine Bir Değerlendirme", *I. Balıkesir Kültür Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri /01-02 Haziran 1998 Balıkesir*, Balıkesir, 334-342.
- ELÇİN, Şükrü (1988), *Halk Edebiyatı Araştırmaları II*, Ankara.
- [ERGUN], SADETTİN Nüzhet- Mehmet Ferit [Uğur] (2002) (yayına hzl. Hüseyin Ayan), *Konya Vilâyeti Halkîyat ve Harsiyyatı*, Konya.
- GÖKÇEOĞLU, Mustafa (1997), *Kıbrıs Türk Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, Lefkoşa.
- GÖNEN, Sinan (2006), *Batı Türklerinin Manzum Atasözleri Üzerine Bir Araştırma*, Konya (yayımlanmamış doktora tezi).
- GÖNÜLLÜ, Mehmet Nuri (1997), "Alanya'dan Derlenen Ölçülü ve Kafiyeli Atasözleri", *Erciyes*, 20 (233), Mayıs, 12-16.
- GÖZLER, H. Fethi (1982), "Türk Atasözleri Üzerinde Bir Araştırma", *III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, II. Cilt Halk Edebiyatı*, Ankara, 177-200.

- GÜLER, Abdulkadir (1984), "Halk Edebiyatımızda Manzum Atasözleri", *Erciyes*, 7 (74), Şubat, 8-11.
- GÜNGÖR, Harun- Mustafa Argunşah (2002), *Gagauz Türkleri, Tarih-Dil-Folklor ve Halk Edebiyatı*, Ankara.
- KAYA, Doğan (1999), *Anonim Halk Şiiri*, Ankara.
- LEVEND, Ağâh Sırrı (1988), "Türk Edebiyatında Manzum Atasözleri ve Deyimler", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1961*, Ankara, 137-146.
- OY, Aydın (1972), *Tarih Boyunca Türk Atasözleri*, İstanbul.
- SAKAOĞLU, Yurdanur (1984), "Atasözlerimizin Şiir Yapısı", *Türk Folkloru*, 5 (53), Aralık 1983, 13-17; II, 5 (54), Ocak, 13-15.
- SOYKUT, İ. Hilmi (1974), *Türk Atalar Sözü Hazinesi*, İstanbul.
- TAN, Nail (1986), *Folklorumuzda Ölçülü Sözler*, İstanbul 1986.
- YARMAN, Vecdi (1976), "Türk Ata Sözlere ve Şiir", *Uluslararası Folklor ve Halk Edebiyatı Semineri Bildirileri /27-29 Ekim 1975 Konya*, Ankara, 177-183; (aynı bildiri), *Türk Folklor Araştırmaları*, 27 (320), Mart 1976, 7597-7599.
- VELİYEV, Vagif (1985), *Azerbaycan Folkloru*, Bakû.
- YORGANCIOĞLU, Oğuz M. (1980), *Kıbrıs Folkloru*, Magusa.